

foto's Fabrice Ottburg

Voedselbos heeft het tij mee

Hickorynoten, nashiperen en mispels. Misschien klinken deze noten en vruchten wat exotisch in de oren, maar in Nederlandse voedselbossen doen ze het al heel goed. Voedselbossen hebben het tij mee. Ze verbinden natuur en landbouw en kunnen voorzien in een toenemende vraag naar gevarieerd, duurzaam, plantaardig voedsel, en ook hout.

— Ministerie van LNV

> Minister Schouten presenteerde in 2018 haar visie 'Landbouw, Natuur en Voedsel: Waardevol en Verbonden'. Daarmee geeft zij richting aan de Nederlandse landbouw, tuinbouw en visserij. Deze sectoren maken de komende tien jaar een omschakeling naar kringlooplandbouw. Dit gaat samen met een verlaging van het verbruik van grondstoffen en een zorgvuldig bodem-, water-, en natuurbeheer. De landbouw en natuur in Nederland raken hierdoor weer meer met elkaar verweven. Een mooi voorbeeld van het verbinden van voedselproductie aan natuur is het voedselbos. Het bekendste voorbeeld staat in Groesbeek. In 2009 werden hier op een oude maïsakker van

2,4 ha honderden bomen en struiken geplant. Het 'eetbare bos' levert inmiddels onder andere vruchten, noten, bladeren en bessen aan een restaurant in de buurt.

Rijk ecosysteem

Een voedselbos imiteert de principes van een natuurlijk bos. Bij het ontwerpen en aanleggen van een voedselbos wordt daarom gestreefd naar zo veel mogelijk biodiversiteit, veerkracht en productiviteit. De wisselwerking van gewassen, schimmels, mineralen, insecten en vogels zorgt voor een rijk ecosysteem. Het voedselbos en zijn bewoners kunnen daardoor zelf bestuiven, voedingsstoffen verspreiden en water vasthouden. Bovendien voorkomen allerlei nuttige biologische bestrijders dat ziekten en plagen in een voedselbos de kop kunnen opsteken. Een voedselbos is gelaagd: onder een kruinlaag van hogere bomen groeien struiken, kruiden, bodembedekkers, paddenstoelen en klimplanten. Dieper wortelende soorten pompen mineralen op ten gunste van soorten die minder diep wortelen.

Een heleboel niet doen

Vergeleken met de traditionele akkerbouw of tuinbouw kenmerkt de voedselbosbouw zich vooral door dingen níét of zo min mogelijk te doen: niet maaien of klepelen, niet snoeien, niet sproeien, niet bemesten en geen onkruid wieden rond jonge aanplant. In de ideale situ-

atie kan het bos zichzelf bedruipen en hoeft de boer alleen maar te oogsten. Een voedselbosboer is daarom in de woorden van pionier Wouter van Eck 'een luie boer'. Kenmerkend voor een voedselbos is dat een groot aantal soorten dicht bij elkaar staat. Bij een voedselbos dat puur gericht is op productie, staan de soorten in rijen. Heeft het voedselbos ook andere functies, zoals beleving en educatie, dan staan soorten vaak door elkaar, in nog hogere aantallen. Sowieso is er in voedselbossen ook ruimte voor wilde natuur, die geen oogst oplevert maar wel een functie kan hebben binnen het grotere ecosysteem. Dan gaat het bijvoorbeeld om bloemen die insecten aantrekken, om stikstofbinders of om soorten die voedingsstoffen diep uit de grond omhoog kunnen halen.

Frambozen en ananasguaves

In een voedselbos kunnen bekende producten groeien zoals appels, walnoten, frambozen, aardbeien, rabarber en artisjokken. Maar wie eens iets nieuws op tafel wil zetten, kan kiezen voor bijzondere vruchten en planten als schijn-augurken, ananasguaves en de bladeren van de 'Franse uiensoepboom' (officieel de Chinese mahonieboom). Het voedselbos biedt daarmee een interessant aanbod voor de groeiende doelgroep van 'foodies'. Zij hebben vaak een grote waardering voor producten van het seizoen en uit de streek en

zijn telkens op zoek naar eerlijke, gezonde en smakelijke producten. Pioniers gebruiken de term 'botanische gastronomie' al voor het snijvlak tussen koken en koken, tussen voedselbosboeren en vernieuwende chefs.

Inkomsten

Een boer die een voedselbos commercieel wil uitbaten, doet er daarom goed aan om de samenwerking te zoeken met restaurateurs, cateraars en ambachtelijke levensmiddelenbedrijven. Bij de voedselbossen in Groesbeek en Schijndel bleken regionale marktpartijen al grote belangstelling voor voedselbosproducten te hebben, al voordat er geoogst was! Met de groei van het aantal voedselbossen zullen er meer cijfers beschikbaar komen over het productieniveau en over de inkomsten. Tot nu toe laten voedselbosboeren daar in ieder geval enthousiaste geluiden over horen. In de startjaren na de aanplant is er weliswaar nog weinig te oogsten, maar in een later stadium worden de inkomsten steeds constanter. Dat komt doordat in een voedselbos het gehele jaar door geoogst kan worden, waarmee ook het risico van misoogsten gespreid is over vele soorten. Bovendien heeft een voedselbosboer nauwelijks uitgaven aan arbeid, materieel, bestrijdingsmiddelen en bemesting.

Kringlooplandbouw

Een voedselbos past goed bij het principe van kringlooplandbouw. Bij kringlooplandbouw komt zo min mogelijk afval vrij, is de uitstoot

van schadelijke stoffen zo klein mogelijk, worden grondstoffen en eindproducten met zo min mogelijk verliezen benut en verbetert de biodiversiteit. Het ecosysteem van het voedselbos kenmerkt zich door natuurlijke kringlopen en is een goed voorbeeld van natuurinclusieve landbouw. Ook in de strijd tegen klimaatverandering dragen voedselbossen hun steentje bij. Bodem, bomen en struiken leggen immers CO₂ vast.

Agroforestry

Voedselbosbouw is een specifieke variant van agroforestry, een combinatie van landbouw met bomen of struiken. Ook andere varianten van agroforestry staan steeds meer in de belangstelling in Nederland. Silvopastorale systemen bijvoorbeeld combineren bomen en struiken met vee: goed voor het welzijn en de gezondheid van de dieren. Denk aan kippen die tussen de walnotenbomen scharrelen. Of aan koeien die de schaduw van een boom kunnen opzoeken, en bladeren of valfruit eten als aanvulling op hun grasdieet. Bij rijenteelt, een andere vorm van agroforestry, wisselen lange rijen met bomen, struiken en lage eenjarige gewassen elkaar af. Bijvoorbeeld hazelnoten naast aardappelen. De aanplant is dan zo ontworpen dat de zoninval en de beschutting tegen de wind optimaal zijn. Een derde categorie van agroforestry bestaat uit windhagen, die beschutting bieden maar steeds vaker ook productie leveren, in de vorm van bessen of noten.

Voor een terreinbeheerder kan het plezierig zijn als zijn natuurgebied grenst aan een landbouwperceel met een vorm van agroforestry. Daardoor ontstaat een zachte overgang tussen het natuurgebied en het omliggende landschap. Het landbouwperceel kan zo een aanvulling zijn op het ecosysteem en het leefgebied voor dieren.

Struikelblokken

Wie liefst vandaag nog een voedselbos plant, doet er wel verstandig aan om zich te informeren over eventuele struikelblokken. Een locatie kan in een bestemmingsplan of omgevingsvisie bijvoorbeeld bestempeld zijn als een open cultuurlandschap of een belangrijk weidevogelgebied. Daarbinnen past een voedselbos met zijn kenmerkende hoge kruinen vaak niet. Ook kan de aanplant van bomen gevolgen hebben voor de landbouwsubsidies. Met bomen op een perceel zou dit perceel vanuit de GLB-regelgeving wel eens buiten de categorie 'landbouwgrond' vallen. Daardoor loopt de boer vergoedingen mis. Dit probleem is voor voedselbossen in 2019 opgelost, door een specifieke 'gewascode' toe te voegen aan de lijst met mogelijke landgebruiksvormen. Als het perceel aan de voorwaarden van die gewascode voor voedselbossen voldoet, kan het wél meetellen als landbouwgrond en mogen op een hectare landbouwgrond meer dan twintig verschillende soorten eetbare gewassen geteeld worden.

Alle foto's bij dit artikel zijn gemaakt in het voedselbos bij Groesbeek waar de redactie van Vakblad Natuur Bos Landschap vorig jaar te gast was bij Wouter van Eck.

Chef-kok Emiel van der Staak van restaurant De Nieuwe Winkel in Nijmegen komt regelmatig in dit voedselbos plukken.

Verder ontwikkelen

Nederland is een kleine, maar groeiende groep voedselbospioniers rijk. Door cursussen, trainingen en wetenschappelijk praktijkonderzoek is steeds meer kennis beschikbaar. Toekomstige voedselbosboeren zullen ook kunnen profiteren van vervolgonderzoek naar robuuste rassen en variëteiten en naar combinaties van gewassen die in een voedselbos het meest interessant zijn. Ook wat de technologie betreft heeft het voedselbos het tij mee. Nieuwe landbouwgereedschappen als drones, satellietbeelden en GPS-gestuurde en zelfrijdende lichtgewichttractoren zullen de stap naar agroforestry vermoedelijk behoorlijk vereenvoudigen.

Investerings en subsidies

Ondanks alle voordelen leggen boeren nog niet massaal voedselbossen aan vanwege een aantal onzekerheden. Zo kost de aanleg van een voedselbos geld (bomen) en tijd (wachten tot de bomen groot genoeg zijn om ervan te oogsten). Ook de belemmeringen in het bestemmingsplan kunnen een drempel zijn. Verder is er voor sommige vormen van agroforestry nog onduidelijkheid over GLB-subsidies. Ook is er nog niet veel bekend over de opbrengsten van agroforestry, zoals het effect van de schaduw van bomen op de opbrengst van het gewas of het gras eronder.

Areaal vergroten

Voedselbossen brengen natuur en landbouw dicht bij elkaar. Overheden, beleidsmakers, koplopers en faciliterende partijen hebben in 2017 de Green Deal Voedselbossen afgesloten, om samen het areaal voedselbossen te helpen vergroten. Steeds meer provincies tonen interesse in voedselbossen en nemen eventuele barrières weg. Het Rijk en de provincies zullen in de uitwerking van hun Bossenstrategie bekijken hoe een uitbreiding van voedselbossen en agroforestry is te realiseren. Daarbij zetten ze niet alleen in op meer en gezondere bossen, maar nemen ze ook andere functies mee, zoals het verhogen van biodiversiteit en voedselproductie. Voedselbossen en agroforestry zijn daarmee een mooi voorbeeld van multifunctioneel gebruik, dat de doelstellingen van de Bossenstrategie en de LNV-visie bijna letterlijk aan elkaar verbindt.<

Contact: b.c.volkers@minlnv.nl.

Meer lezen

Dit artikel is mede gebaseerd op informatie van onderstaande websites:

www.voedselbosbouw.org

www.wur.nl (zoek op '5 vragen over agroforestry')

www.akkernaarbos.nl

www.greendealvoedselbossen.nl

